UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I"

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate

DINAMICA MEDIULUI DE SECURITATE

IULIE 2016

SUMMIT-UL NATO DE LA VARŞOVIA

TENSIUNI INTERNE ÎN TURCIA

CUPRINS

Studiile incluse în acest material vor fi publicate în paginile revistei *Impact Strategic*.

Capitolul 1
SUMMIT-UL NATO DE LA VARŞOVIA

Alexandra SARCINSCHI

Summit-ul NATO de la Varşovia (8-9 iulie 2016) s-a desfăşurat într-un context internaţional care ar putea duce cu gândul la reluarea divergenţelor specifice Războiului Rece: declaraţiile oficialilor ruşi referitoare la prezenţa din ce în ce mai pregnantă a Alianţei în ţările aflate la graniţa vestică a Federaţiei Ruse, în special în ceea ce priveşte sistemul american de apărare antirachetă şi dezvoltarea sa drept capabilitate operaţională iniţială a sistemului NATO. Mai mult, în luna iunie, Federaţia Rusă şi-a declarat intenţia de a realiza un sistem de apărare antiaeriană în comun cu fostele republici sovietice membre ale Organizaţiei Tratatului de Securitate Colectivă (8 iunie 2016), intenţie ce fusese făcută publică încă din anul 2012, şi, mai mult, în a doua parte a lunii (29 iunie 2016), a testat o nouă rachetă pentru sistemul A-235 Nudol, parte a programului de modernizare a sistemului de apărare antirachetă din jurul Moscovei. Alte elemente care au modelat în acestă perioadă mediul internaţional de securitate, fiind luate în considerare de către oficialii NATO în dezbaterile anterioare şi în cele din timpul întâlnirilor la nivel înalt, au fost: criza europeană a refugiaţilor, amplificarea atacurilor teroriste în ţările europene şi în SUA, reluarea crizei în Nagorno-Karabah, amplificarea ostilităţilor în Siria şi Afganistan şi, nu în ultimul rând, potenţiala ieşire a Marii Britanii din UE.

Astfel, Alianţa a pornit în lucrările summit-ului de la premisa existenţei unui „arc de insecuritate şi instabilitate”[1] de-a lungul periferiei NATO şi dincolo de aceasta, ce include riscuri, pericole şi ameninţări din est şi din sud, din partea unor actori statali şi nonstatali prin atacuri teroriste, cibernetice sau chiar hibride. În *Declaraţia comună a şefilor de stat şi guvern care au participat la întrunirea Consiliului Nord-Atlantic*, sunt nominalizaţi cu preponderenţă ca agresori doi actori: Federaţia Rusă şi ISIL. Aceasta nu constituie o noutate deoarece, încă de la Summit-ul de la Wales din 2014, sunt semnalate acţiunile agresive ale aceloraşi actori: pe de o parte, Federaţia Rusă, care a anexat „ilegal şi nelegitim Crimeea”[2], „a încălcat angajamentele luate”[3] în cadrul mecanismului de cooperare cu NATO (Consiliul NATO-Rusia), „a violat

[1] NATO, *Warsaw Summit Communique issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016*, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, accesat la 11.07.2016.
[2] NATO, *Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales, 5 September 2014*, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, accesat la 11.07.2016.
[3] Ibidem.

legislația internațională"[4] şi, pe de altă parte, ISIL ca „amenințare gravă la adresa poporului irakian, poporului sirian, regiunii mai largi şi tuturor națiunilor noastre"[5].

În ceea ce priveşte Rusia, în cadrul declarației comune, au fost enumerate şi reiterate acțiunile şi politicile considerate de către oficialii NATO ca destabilizatoare, în acelaşi timp fiind subliniat şi faptul că Alianța nu doreşte confruntarea cu şi nici nu constituie o amenințare pentru Rusia: continuarea anexării ilegale şi nelegitime a Crimeei, pe care NATO nu o recunoaşte; violarea suveranității granițelor prin forță; destabilizarea deliberată a regiunii estice a Ucraine; exerciții la scară-largă împotriva spiritului Documentului de la Viena şi activități militare provocatoare lângă granițele NATO, inclusiv în regiunile Mării Baltice şi Mării Negre şi Mediterana de Est; retorica nucleară iresponsabilă şi agresivă; violarea repetată a spațiului aerian al aliaților; intervenția militară, prezența militară semnificativă şi spijinul pentru regimul din Siria; folosirea prezenței militare din Marea Neagră pentru a-şi proiecta puterea în Mediterana de Est[6]. Este important de precizat că patru zile mai târziu, în 13 iulie 2016, a avut loc o întâlnire în cadrul Consiliului NATO-Rusia în cursul căreia au fost discutate aceste aspecte, în special cele referitoare la Ucraina, iar Rusia a formulat o propunere în ceea ce priveşte siguranța aeriană în Marea Baltică. În acelaşi cadru, NATO a subliniat că va susține prezența militară aliată în Afganistan dincolo de 2016 şi va continua finanțarea forțelor de securitate afgane până în anul 2020[7].

Referitor la regiunea Orientului Mijlociu şi Africii de Nord, NATO evaluează în special situația din Siria, Libia şi Irak subliniind perpetuarea crizelor şi a instabilității în regiune, concomitent cu terorismul, extremismul violent, traficul de armament uşor, proliferarea armelor de distrugere în masă, amenințările la adresa securității maritime şi a furnizării de energie. De asemenea, un interes deosebit a fost acordat situației din Afganistan, aliații angajându-se să susțină misiunea de sprijin ferm (Resolute Support Mission) dincolo de acest an, printr-un model regional flexibil, să continue furnizarea de contribuții naționale la susținerea financiară a Forțelor Naționale Afgane de Apărare şi Securitate până la sfârşitul anului 2020 şi să consolideze şi îmbunătățească parteneriatul dintre Alianță şi această țară ce a fost inițiat la Summit-ul NATO de la Lisabona, cu şase ani în urmă[8]. În paralel cu aceste angajamente, oficialii afgani se obligă să consolideze instituțiile afgane de securitate şi forțele acestora (în special, să opereze sub control

[4] Ibidem.
[5] Ibidem.
[6] NATO, *Warsaw Summit Communique issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016*, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, accesat la 11.07.2016.
[7] NATO, *NATO Secretary General welcomes frank and open discussions in NATO-Russia Council 13 July 2016*, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_134100.htm, accesat la 15.07.2016.
[8] NATO, *Warsaw Summit Declaration on Afghanistan issued by the Heads of State and Government of Afghanistan and Allies and their Resolute Support Operational Partners, 9 July 2016*, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133171.htm, accesat la 11.07.2016.

civil, să respecte drepturile omului şi să acţioneze în conformitate cu Constituţia afgană şi cu statul de drept), să continue sporirea nivelului contribuţiei către Forţele Naţionale Afgane de Apărare şi Securitate pe măsură ce se înregistrează creştere economică, să continue implementarea reformelor, să încurajeze participarea femeilor în toate domeniile vieţii sociale (în special, în cel militar) şi să consolideze capacitatea forţelor şi instituţiilor de securitate afgane de protecţie a civililor[9]. Aceste angajamente reciproce au fost consemnate într-o declaraţie comună dedicată Afganistanului – *Declaraţia Summit-ului de la Varşovia referitoare la Afganistan* – semnată în cea de-a doua zi a întâlnirii la nivel înalt.

Summit-ul a inclus în dezbateri şi teme precum: efectele angajamentului asumat la Wales în ceea ce priveşte investiţiile pentru apărare, fiind subliniate consecinţele pozitive ale procesului de implementare, situaţia din Ucraina şi (*Declaraţia comună a Comisiei NATO-Ucraina la nivel de şefi de stat şi guvern*, 09.07.2016), relaţia de cooperare cu Georgia (*Declaraţia comună a Comisiei NATO-Georgia la nivel de miniştri de externe.* 08.07.2016), protecţia civililor (*Politica NATO pentru protecţia civililor*, 09.07.2016), apărarea cibernetică (*Angajament pentru apărare cibernetică*, 08.07.2016), consolidarea rezilienţei (*Angajament pentru consolidarea rezilienţei*, 08.07.2016) şi, nu în ultimul rând, parteneriatul strategic cu Uniunea Europeană (*Declaraţia comună a Preşedintelui Consiliului European, Preşedintelui Comisiei Europene şi Secretarului general al NATO*, 08.07.2016).

Principalele măsuri stabilite la această întâlnire pot fi sintetizate astfel:

- întărire a prezenţei militare în est cu patru batalioane în Polonia, Estonia, Lituania şi Letonia, prin rotaţie (Canada, Germania, Marea Britanie şi SUA s-au oferit să constituie naţiuni-cadru, iar Polonia a oferit o bază militară existentă pentru comandamentul diviziei multinaţionale);
- prezenţă înaintată în sud-estul Alianţei, inclusiv prin iniţiativa românească de creare a unei brigăzi multinaţionale destinată îmbunătăţirii instruirii integrate a unităţilor aliate sub egida Diviziei Multinaţionale Sud-Est şi prin potenţiala sporire a prezenţei aeriene şi maritime a NATO;
- decizia de a îmbunătăţi anticiparea strategică prin consolidarea conştientizării situaţionale în special în est, sud şi Atlanticul de Nord;
- alinierea Forţelor Navale Permanente la Forţa de Reacţie a NATO;
- operaţionalizarea Strategiei Maritime a Alianţei;
- păstrarea ca punct central al strategiei generale a descurajării credibile şi apărării bazate pe combinaţia optimă între capabilităţile de apărare nucleară, convenţională şi antirachetă;

[9] Ibidem.

- declararea capacității operaționale inițiale a apărării antirachete balistice a NATO, despre care este subliniat din nou faptul că acest sistem nu este îndreptat împotriva Rusiei şi nici nu va submina capabilitățile sale de descurajare strategică;
- deşi notează cu regret că actualele condiții nu permit realizarea dezarmării, reafirmă determinarea aliaților în ceea ce priveşte implementarea Tratatului pentru neproliferare nucleară;
- condamnă testele nucleare din anul 2016 ale Coreei de Nord;
- exprimă preocuparea față de programul pentru rachete balistice al iranienilor care nu respectă prevederile Rezoluției Consiliului de Securiate al ONU nr. 2231;
- recunoaşterea spațiului cibernetic drept domeniu operațional în care NATO trebuie să se apere la fel ca în cazul domeniilor aerian, maritim şi terestru. În acest sens, *Angajamentul pentru apărare cibernetică*, asumat în cadrul acestei întâlniri, stabileşte ca prioritate consolidarea apărării cibernetice a rețelelor şi infrastructurilor naționale, fiecare aliat având responsabilitatea de a îmbunătăți reziliența şi capacitatea de a răspunde rapid şi eficient la atacurile cibernetice, inclusiv în context hibrid, dar şi extinderea capabilităților domeniului cibernetic al NATO şi consolidarea parteneriatelor prin Parteneriatul Cibernetic NATO-Industrie;
- dezvoltarea definiției războiului hibrid: „combinație cuprinzătoare, complexă şi adaptivă a mijloacelor convenționale şi neconvenționale şi măsurilor evidente şi ascunse militare, paramilitare şi civile, angajate într-o manieră înalt integrată de către actori statali şi non-statali pentru a-şi atinge obiectivele”[10]. În acest context, NATO este pregătită să asiste oricare dintre aliații săi în oricare dintre etapele unei campanii hibride, iar Alianța şi aliații vor fi pregătiți să contracareze războiul hibrid ca parte a apărării colective;
- angajament pentru continuarea consolidării rezilienței şi menținerii şi dezvoltării capacității individuale şi colective de a rezista oricărei forme de atac armat, în cadrul căruia joacă un rol deosebit de important pregătirea civilă prin îndeplinirea Cerințelor de bază ale NATO pentru reziliență națională;
- consemnarea înființării unei noi divizii întrunite pentru intelligence şi securitate ce va fi condusă de Secretarul General Adjunct pentru Intelligence şi Securitate;
- menținerea misiunii de sprijin în Afganistan şi după anul 2016, printr-un model regional flexibil, continuarea asistenței financiare către Forțele Naționale Afgane de Apărare şi Securitate până la sfârşitul anului 2020 şi consolidarea şi îmbunătățirea pe termen lung a Parteneriatului Durabil;

[10] NATO, *Warsaw Summit Communique issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016*, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, accesat la 11.07.2016.

- exprimarea acordului de principiu pentru un posibil rol NATO în Mediterana Centrală, pentru a completa şi/sau sprijini, la cererea UE, Operația Sophia;
- reafirmarea angajamentului față de parteneriatul pe termen lung cu Irak;
- aprobarea Pachetului de Asistență Cuprinzătoare pentru Ucraina ce constă în implementarea unor reforme strategice susținute de Alianță în peste 40 de domenii. (*Declarația comună a Comisiei NATO-Ucraina la nivel de şefi de stat şi guvern*).

Este evident faptul că NATO îşi păstrează şi consolidează „abordarea la 360°”[11], tradusă prin capacitatea de a reacționa în sud, în est, în nord şi de jur împrejur, într-o gamă extinsă de pericole şi amenințări. Astfel, fiecare dintre documentele menționate este deosebit de important pentru a înțelege direcția către care Alianța se îndreaptă din punct de vedere politic şi militar, însă realitatea din statele membre poate impieta implementarea acestor angajamente (a se vedea cazul recent al Bulgariei, care şi-a exprimat dezacordul față de inițiativa României la Marea Neagră, deşi inițial declarase sprijinul pentru acesta, sau cazul Turciei, în care tentativa de lovitură de stat a dat naştere unor reacții ce par în contradicție cu principiile aliate).

[11] Ibidem.

Capitolul 2
TENSIUNI INTERNE ÎN TURCIA

Mihai ZODIAN

Situația Republicii Turcia a devenit, din nou, un element politic important pentru regiunile Europei de Sud-Est şi Orientului Mijlociu, odată cu tentativa de lovitură de stat din 15-16 iulie 2016 şi măsurile adoptate de autorități în zilele ce au urmat eşecului acesteia. Printre temele de securitate implicate se numără: viitorul regimului politic, legitimitatea acțiunilor politice şi consecințele mai extinse avute de evenimente asupra orientării strategice ale Ankarei. În continuare, lucrurile se află în curs de schimbare, dar se pot identifica unele tendințe.

1. Desfăşurarea evenimentelor interne

Stabilirea faptelor este încă dificilă, având în vedere că evenimentele sunt extrem de recente şi în curs de desfăşurare, iar însăşi definirea situației reprezintă un element important al conflictului politic din Turcia, contribuind la obținerea adeziunii sau, cel puțin, a neutralității publicului intern şi extern, aşa cum se întâmplă de obicei în situații de acest gen[12]. Putem fi relativ siguri că o parte a armatei a încercat să preia puterea, preluând controlul asupra unor obiective strategice din Istanbul şi Ankara, precum şi asupra unor posturi de televiziune publice şi private. Beneficiind aparent de sprijin instituțional, preşedintele Recep Tayyip Erdoğan a supraviețuit şi a coagulat rezistența unor categorii sociale ale populației țării, prin intermediul social media şi structurilor religioase, ieşirea în stradă a mulțimilor contribuind la eşecul loviturii[13]. În jur de 290 de oameni au murit în timpul confruntărilor, potrivit afirmațiilor oficialităților[14].

Astfel, în seara de vineri, 15 iulie 2016, podurile de pe Bosfor şi instituții din Ankara au fost fie controlate de contestatari, fie obiectul unor confruntări de mică anvergură. În timp ce organizatorii puciului anunțau că au preluat puterea şi se bucură de un control parțial al mijloacelor de comunicare, inclusiv internetul, autoritățile, prin vocea premierului Binali Yildirim şi a şefului statului, şi-au menținut prezența publică în mass-media şi au reuşit să delegitimeze tentativa, având posibilitatea de a mobiliza segmente ale publicului, păstrându-şi loialitatea (sau, cel puțin, neutralitatea) în rândul structurilor de forță, definite în sens larg.

---

[12] Vezi Erving Goffman, *Viața cotidiană ca spectacol*, Editura Comunicare.ro, Bucureşti, 2003.
[13] Gul Tuysuz, Eliott C. McLaughlin, „Failed coup in Turkey: What you need to know”, *CNN*, 18 iulie 2016, http://edition.cnn.com/2016/07/18/middleeast/turkey-failed-coup-explainer/index.html, accesat iulie 2016.
[14] Patrick Kingsley, „Turkey coup: Erdoğan mourns casualties - and vows retribution”, *The Guardian*, 18 iulie 2016, https://www.theguardian.com/world/2016/jul/17/recep-tayyip-erdogan-mourns-coup-casualties-and-vows-retribution, accesat iulie 2016.

Transmisiunea preşedintelui prin intermediul FaceTime a devenit deja emblematică şi subliniază simbioza mediilor: mobile web, televiziuni, dar şi rețele clasice, ca şi cele ale imamilor[15].

Noaptea de 15-16 iulie a fost decisivă pentru soarta loviturii de stat, ai cărei autori nu sunt încă cu exactitate stabiliți de observatori neutri, în afară de faptul că provin parțial din cadrul forțelor armate şi că intenționau preluarea puterii. Mai exact, nu este clară dimensiunea coalițiilor posibile, ca şi anvergura sprijinului de care beneficiau în rândul instituțiilor de stat. Probabil, se aşteptau la o neutralizare rapidă a regimului Erdoğan şi la acceptarea publică a schimbării.

Mobilizarea autorităților a fost rapidă şi eficientă[16]. Mai întâi, au reuşit să atragă un sprijin extins din partea actorilor politici interni, mobilizând sectoare ale populație, care s-au revărsat pe străzile oraşelor importante, blocând acțiunile susținătorilor transferului prin forță a puterii. În acelaşi timp, au beneficiat de prudența şi suportul moderat sau entuziast primit din exterior, arătând, conform CNN, că şi reprezentanții puterii instituționalizate pot folosi social media şi grupările de activişti, nu doar contestatarii acesteia, o lecție ce nu va fi prea curând uitată[17].

Încă din seara de vineri, autoritățile, îndeosebi preşedintele Erdoğan, au blamat mişcarea condusă de Fethullah Gülen pentru organizarea tentativei de lovitură de stat. Aceasta a colaborat cu formațiunea politică a actualului şeful al statului până în 2013, inclusiv sprijinind întărirea controlului asupra forțelor armate de către Partidul Justiției şi Dezvoltării. Potrivit unor observatori occidentali, Gülen promova un islamism moderat, cu accent pe educație şi relativ favorabil Occidentului[18].

Refugiat în Statele Unite, Gülen a răspuns acuzațiilor, susținând că, de fapt, preşedintele Erdoğan s-ar afla în spatele puciului eşuat, acesta din urmă beneficiind astfel de o ocazie favorabilă pentru a întări controlul politic intern, inclusiv cu un anumit autoritarism[19]. O tensionare a relațiilor dintre Ankara şi Washington s-a produs în legătura cu soarta lui Gülen, dar, mai ales, pe fondul unui incident la baza turcă şi NATO de la Incirlik, unde era depozitat, printre altele, şi armament nuclear tactic[20]. Astfel, autoritățile au întrerupt, temporar, alimentarea cu energie electrică şi l-au arestat pe comandantul bazei, generalul Bekir Ercan Van[21].

---

[15] ***, „TIMELINE - Turkey's attempted coup", *Reuters*, 16 iulie 2016, http://www.reuters.com/article/turkey-security-timeline-idUSL8N1A158X, accesat iulie 2016.
[16] Ibidem.
[17] Ben Wedeman, „Turkish leader's textbook case of how to survive a coup", *CNN*, 17 iulie 2016, http://edition.cnn.com/2016/07/17/europe/turkey-anatomy-failed-coup, accesat iulie 2016.
[18] ***, „TIMELINE - Turkey's attempted coup", *Reuters*, 16 iulie 2016; Sara Ganim, „Fethullah Gulen: A rare look at polarizing Turkish exile", *CNN*, 18 iulie 2016, http://edition.cnn.com/2016/07/18/us/fethullah-gulen-turkey, accesat iulie 2016.
[19] Amana Fontanella-Khan, „Fethullah Gülen: Turkey coup may have been 'staged' by Erdoğan regime", *The Guardian,* 16 iulie 2016, https://www.theguardian.com/world/2016/jul/16/fethullah-gulen-turkey-coup-erdogan, accesat iulie 2016.
[20] Eric Schlosser, „The H-Bombs in Turkey", *The New Yorker*, 17 iulie 2016, http://www.newyorker.com/news/news-desk/the-h-bombs-in-turkey, accesat iulie 2016.
[21] Julian E. Barnes, „Turkey Arrests Incirlik Air Base Commander", *The Wall Street Journal*, 17 iulie 2016, http://www.wsj.com/articles/turkey-arrests-incirlik-air-base-commander-1468760920, accesat iulie 2016.

Nu există date oficiale care să confirme că mişcarea lui Gülen a fost implicată în lovitura de stat, deşi regimul de la Ankara o consideră o organizaţie teroristă. Implicit, în cazul în care aceste acuzaţii ar fi fondate, nu sunt cunoscute nici dimensiunile participării acestei mişcări în organizarea puciului[22]. În orice caz, tentativa de lovitură de stat a fost urmată de o reacţie de anvergură a autorităţilor de la Ankara, justificată tocmai prin necesitatea combaterii a influenţei acesteia şi de a-i neutraliza pe toţi participanţii. Chiar dacă acuzaţiile oficiale pot fi exagerate, totuşi soarta lui Fethullah Gülen şi a adepţilor săi a devenit legată de evenimentele din 15-16 iulie 2016.

În orice caz, statul turc a reacţionat rapid şi a iniţiat o serie de măsuri de amploare împotriva suspecţilor. Circa 50.000 de angajaţi ai instituţiilor publice au fost suspendaţi sau concediaţi, printre ei numărându-se judecători sau educatori, potrivit Washington Post[23]. Aproximativ 9.000 de militari au fost reţinuţi, în perioada ce a urmat, inclusiv un număr important de ofiţeri superiori, printre care se numără şi fostul comandant al aviaţiei, generalul Akin Öztürk[24].

Pe 20 iulie 2016, preşedintele Erdoğan a declarat stare de urgenţă, precizând că nu este vorba despre o ameninţare la adresa democraţiei[25]. Valabilă pentru trei luni, aceasta presupune, potrivit CNN, atribuţii sporite pentru guvernatorii regionali[26]. Din acest motiv, ar fi fost suspendată temporar aplicarea prevederilor Cartei Europene a Drepturilor Omului, o decizie prevăzută pentru situaţii speciale, potrivit documentului[27].

Pe această bază, şeful statului turc a emis un decret, prin care se stabileşte închiderea unui număr semnificativ de organizaţii caritabile şi de şcoli, legate, potrivit autorităţilor, de mişcarea condusă de Fethullah Gülen[28]. Aparent, măsurile autorităţilor au fost acceptate de o parte importantă a opiniei publice şi a oamenilor politici de la Ankara[29]. Astfel, susţinătorii opoziţiei şi ai Partidul Justiţiei şi Dezvoltării au participat la un miting comun de sprijinire a politicilor preşedintelui Erdoğan şi apropiaţilor săi[30].

[22] Sara Ganim, *op. cit.*, 18 iulie 2016.
[23] Erin Cunningham, „Thousands of judges purged in Turkey after failed coup attempt", *The Washington Post*, 21 iulie 2016, https://www.washingtonpost.com/world/turkeys-suspension-of-thousands-of-judges-marked-the-start-of-a-widespread-purge/2016/07/20/dbf79e18-4c50-11e6-bf27-405106836f96_story.html, accesat iulie 2016.
[24] Angela Dewan, Ralph Ellis, „EU: Turkey can't join if it introduces death penalty", *CNN*, 18 iulie 2016, http://edition.cnn.com/2016/07/18/asia/turkey-attempted-coup, accesat iulie 2016; ***, „Turkey pledges to protect democracy as purges continue, rattling allies", *Deutsche Welle*, 23 iulie 2016, http://www.dw.com/en/turkey-pledges-to-protect-democracy-as-purges-continue-rattling-allies/a-19422417, accesat iulie 2016.
[25] Isil Sariyuce, Angela Dewan, „Turkey declares three-month state of emergency", *CNN*, 20 iulie 2016, http://edition.cnn.com/2016/07/20/europe/turkey-failed-coup-attempt, accesat iulie 2016.
[26] Ibidem.
[27] ***, „Turkey suspends European Convention on Human Rights", *Deutsche Welle*, 21 iulie 2016, http://www.dw.com/en/turkey-suspends-european-convention-on-human-rights/a-19416857, accesat iulie 2016.
[28] Gareth Jones, Ercan Gurses, „Turkey's Erdogan shuts schools, charities in first state of emergency decree", *Reuters*, 23 iulie 2016, http://www.reuters.com/article/us-turkey-security-emergency-idUSKCN1030BC, accesat iulie 2016.
[29] Gareth Jones, „Turkey ruling, opposition parties rally together after coup", *Reuters*, 25 iulie 2016, http://www.reuters.com/article/us-turkey-security-idUSKCN1040K7, accesat iulie 2016.
[30] Ibidem.

Liderul de la Ankara a evocat şi posibilitatea reintroducerii limitate a pedepsei cu moartea, ceea ce a atras criticile reprezentanților Uniunii Europene, care au subliniat contradicția dintre o asemenea decizie şi principiile şi valorile organizației[31]. Eventualitatea a fost menționată într-unul dintre mitingurile ce au urmat tentativei de lovitură de stat din 15-16 iulie[32]. În replică, preşedintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker a afirmat că o asemenea hotărâre ar conduce la respingerea candidaturii Turciei[33].

2. Reacția marilor puteri față de evoluțiile din Turcia

În general, reacția liderilor occidentali a fost prudentă şi moderată în ceea ce priveşte evoluțiile recente din această țară. Pe scurt, decidenții au condamnat tentativa de lovitură de stat, dar s-au referit şi la necesitatea respectării de către liderii de la Ankara a principiilor democratice şi a drepturilor omului. Se poate observa continuitatea pozițiilor respective cu politicile tradiționale față de statul turc, argumentând în favoarea interesului de a-l menține în interiorul formulelor de cooperare vestice, chiar dacă s-au manifestat unele rezerve.

SUA, principalul aliat al Turciei, au reacționat inițial precaut, declarându-şi sprijinul față de autoritățile de la Ankara şi față de o evoluție politică paşnică[34]. O atitudine similară s-a manifestat față de incidentele de la baza aeriană de la Incirlik şi față de solicitarea de extrădare a lui Fethullah Gülen. Din câte se pare, potrivit *New York Time,* administrația Obama este înclinată, din motive pragmatice, să continue relațiile şi colaborarea cu Turcia[35].

Motivele nu sunt greu de explicat: importanța statului respectiv pentru pozițiile Alianței Nord-Atlantice din Europa de Sud-Est; impactul pe care îl are asupra politicilor față de Orientul Mijlociu, atât în ceea ce priveşte distribuția regională a puterii, cât şi conflictul cu ISIS; relațiile complicate dintre Statele Unite şi Federația Rusă; colaborarea tradițională etc. Secretarul de stat american, John Kerry, a avertizat însă că regimul de la Ankara trebuie să respecte principiile democrației şi drepturilor omului şi că NATO va monitoriza situația din această tară. În timp ce declarația respectivă a fost intens mediatizată, mai puțin s-a discutat despre convorbirile telefonice efectuate de preşedintele american Barack Obama şi de şeful Comitetul Comitetului Reunit al Şefilor de State Majore, generalul Joseph P. Dunford, cu omologii lor turci, pe 19 iulie 2016[36].

---

[31] ***, „Turkey coup attempt: Erdogan signals death penalty return", *BBC News*, 19 iulie 2016, http://www.bbc.com/news/world-europe-36832071, accesat iulie 2016.
[32] Ibidem.
[33] Hale Türkes, „Death penalty will end Turkey's EU bid, says Juncker", *Anadolu Agency*, 25 iulie 2016, http://aa.com.tr/en/europe/death-penalty-will-end-turkeys-eu-bid-says-juncker/615091#, accesat iulie 2016.
[34] ***, „TIMELINE - Turkey's attempted coup", *Reuters*, 16 iulie 2016.
[35] Mark Landler, „Obama's Support of Erdogan Is a Stark Reminder of Turkey's Value to U.S.", *The New York Times*, 20 iulie 2016, http://www.nytimes.com/2016/07/21/world/europe/obama-erdogan-turkey-coup-attempt.html, accesat iulie 2016.
[36] Ibidem.

Dincolo de declarații, elita americană pare a fi orientată spre gestionarea unei eventuale răciri a relațiilor, încercând să mențină cooperarea importantă cu Turcia, într-un context instabil şi imprevizibil. Concomitent, există preocupări referitoare la relațiile tradiționale cu armata statului respectiv şi la menținerea capacității operaționale în cadrul Alianței Nord-Atlantice[37]. Atâta vreme cât eventualele divergențe vor fi negociate, se speră în continuarea alianței cu Ankara[38].

Liderii de pe Bătrânul Continent au adoptat atitudini asemănătoare față de evenimentele din Turcia. De exemplu, preşedintele în exercițiu al Consiliului European, Donald Tusk a afirmat că Uniunea „sprijină guvernul ales democratic", potrivit *Al Jazeera*, la fel ca şi ministrul german de externe, Frank-Walter Steinmeier[39]. Pe lângă interesele politice şi economice comune, Turcia a devenit recent mai importantă ca urmare a crizei europene a refugiaților, fapt ce a atenuat semnificația preocupărilor legate de principiile politice.

La rândul său, secretarul-general al NATO, Jans Stoltenberg, a afirmat că apreciază „puternicul sprijin acordat de popor şi de toate partidele politice democrației şi regimului ales democratic"[40]. Turcia deține a doua armată din punct de vedere cantitativ din cadrul alianței şi joacă un rol decisiv la Marea Neagră. La reuniunea la nivel înalt a şefilor de stat şi de guvern, desfăşurată la Varşovia, pe 8-9 iulie 2016, s-a decis „evaluarea opțiunilor pentru o prezență mai puternică maritimă şi aeriană a NATO", potrivit comunicatului oficial[41], ceea ce implică inevitabil un rol major al Ankarei.

Relațiile ruso-turce sunt vechi şi complicate, implicând factori precum: vecinătate strategică, proiecte de conducte, identități politice şi religioase distincte, ambiții regionale care au împins fie către cooperare, exemplificată de OCEMN, fie către divergențe şi conflicte, ca cel legat de situația din Siria din 2015, comerț etc. Politica Moscovei din Marea Neagră şi Orientul Mijlociu păreau să tensioneze relațiile cu Ankara, consolidând poziția NATO, dar, aşa cum remarca Jeffrey Mankoff în *Foreign Affairs*, diferența de putere dintre cele două state l-a îndemnat pe preşedintele Erdoğan spre un compromis[42]. Tentativa de lovitură de stat din 15-16 iulie 2016 şi reacția autorităților complică acest context.

Preşedintele Vladimir Putin a avut o convorbire telefonică cu omologul său turc, în care şi-ar fi manifestat susținerea politică pentru regimul de la Ankara şi „speranța că ordinea şi

[37] Ryan Browne, „Why Turkey's coup attempt matters big time for the United States", *CNN*, 16 iulie 2016, http://edition.cnn.com/2016/07/16/politics/how-turkey-coup-affects-us-and-nato/index.html, accesat iulie 2016.
[38] Ibidem.
[39] ***, „Turkey coup attempt: Reaction from around the world", *Al-Jazeera*, 16 iulie 2016, http://www.aljazeera.com/news/2016/07/turkey-coup-attempt-reaction-world-160715215141043.html, accesat iulie 2016.
[40] Ibidem.
[41] NATO, *Warsaw Summit Communique issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016*, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, accesat iulie 2016.
[42] Jeffrey Mankoff, „Russia and Turkey's Rapprochement", *Foreign Affairs*, 20 iulie 2016, https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2016-07-20/russia-and-turkeys-rapprochement, accesat iulie 2016.

stabilitatea vor fi restabilite curând”[43]. La rândul său, secretarul de presă al ambasadei Rusiei la Ankara, Igor Mitialkov, a afirmat, că „normalizarea va continua” şi că preşedinţii celor două state au decis, într-o convorbire efectuată pe 17 iulie, stabilirea unei întâlniri bilaterale[44]. De cealaltă parte, preşedintele Erdoğan s-a arătat deschis ameliorării relaţiilor cu Federaţia Rusă, iar ministrul de externe, Mevlüt Çavusoğlu, i-a mulţumit liderului de la Kremlin pentru „sprijinul necondiţionat” oferit guvernului legal[45]. La rândul său, vicepremierul Mehmet Şimşek a declarat, pe 23 iulie, că „piloţii care au doborât avionul rus (în 2015 n.n.) au fost (...) implicaţi în tentativa de lovitură de stat militară” şi că (...) „avem de-a face cu un anumit plan secret”, într-un gest aparent de apropiere faţă de Moscova[46].

Având de rezolvat chestiuni interne, este uşor de înţeles de ce regimul de la Ankara a preferat o atitudine de cooperare cu state apropiate geografic precum Federaţia Rusă şi Iranul. Investigaţiile oficiale pot afecta capacitatea militară a statului pe termen scurt, ţinând cont de proporţia semnificativă a ofiţerilor superiori suspectaţi. În consecinţă, este raţional de adoptat o politică prudentă, din perspectiva preşedintelui Erdoğan şi a susţinătorilor săi, dincolo de considerentele economice şi de putere care au motivat deciziile anterioare.

Concluzii

Pe termen lung, totul depinde de evoluţia internă din Turcia, momentan destul de greu de prevăzut, anume dacă regimul se va stabiliza sau nu. Consolidarea puterii ar putea permite preşedintelui Erdoğan şi susţinătorilor săi desfăşurarea unei politici externe ambiţioase, dar în prezent, este de anticipat o linie diplomatică precaută, atât în relaţiile cu Vestul, cât şi cu state precum Federaţia Rusă sau Iran, motivaţia fiind accentul pus pe evoluţiile interne, aşa cum am menţionat anterior.

Poziţiile NATO din Europa de Sud-Est par a fi temporar slăbite, atât din cauza măsurilor adoptate de autorităţi, în special reţinerea unui număr important de ofiţeri superiori, cât şi de moderarea acţiunilor externe ale regimului de la Ankara, moderaţie care însă este mai veche decât tentativa de lovitură de stat din 15-16 iulie 2016. Cu toate acestea, Turcia rămâne un stat mare şi important în regiunile Europei de Sud-Est şi Orientul Mijlociu, iar cooperarea cu Statele Unite continuă să reprezinte un element fundamental necesar asigurării securităţii sale. În

---

43 ***, „Russian President offers his condolences to Turkish nation”, *YeniŞafak News*, http://www.yenisafak.com/en/news/russian-president-offers-his-condolences-to-turkish-nation-2495377, accesat iulie 2016.

44 Ebru Sengul, „Russia-Turkey normalization intact after coup plot”, *Anadolu Agency*, 22 iulie 2016, http://aa.com.tr/en/anadolu-post/russia-turkey-normalization-intact-after-coup-plot/613532, accesat iulie 2016.

45 ***, „Turkey thanks Russia for Support During Coup”, *The Moscow Times*, 25 iulie 2016, https://themoscowtimes.com/news/turkey-thanks-russia-for-support-during-coup-54722, accesat iulie 2016.

46 ***, „Turks who shot Russia jet involved in recent coup: Turkish deputy PM”, *PressTv*, 24 iulie 2016, http://www.presstv.ir/Detail/2016/07/24/476644/Turkey-failed-coup-Russia-jet-downing, accesat iulie 2016.

consecință, pare probabil ca Ankara să își mențină obligațiile ce-i revin în cadrul Alianței, dar cu o tonalitate puțin diferită.

Perspectivele aderării la Uniunea Europeană par, în continuare, să fie îndepărtate, dar cele două părți au motive importante de a lucra împreună, inclusiv în ceea ce priveşte situația refugiaților. S-ar putea schimba atitudinea față de conflictul din Siria, dar, ținând cont de vecinătate şi relațiile multiple, temerile exprimate în presa internațională se pot dovedi a fi exagerate[47]. Nu este exclus însă ca Ankara să adopte o atitudine pragmatică față de regimul de la Damasc, o posibilitate sugerată în media ca urmare a declarațiilor factorilor de decizie turci, ruşi şi iranieni[48].

[47] ***, „Erdogan's counter-coup weakens the Syrian rebels", *The Economist*, 24 iulie 2016, http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21702570-arrests-senior-officers-and-look-inward-turkey-mean-setbacks-rebels, accesat iulie 2016.

[48] Ali Kushki, „Iran's position on coup shows depth of ties: Turkish ambassador", *Tehran Times*, 24 iulie 2016, http://www.tehrantimes.com/news/404615/Iran-s-position-on-coup-shows-depth-of-ties-Turkish-ambassador, accesat iulie 2016.

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

Corectură: Daniela RĂPAN

Lucrarea are 15 pagini.

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, Bucureşti
Telefon: 021.319.56.49 Fax: 021.319.57.809
E-mail: cssas@unap.ro Website: http//cssas.unap.ro

706/2016